

שיעור בענין הגדה של פסח – תשע"א
נתן פרבר

I. **Structure of the Haggadah – The Commentator's Pesach Seder: R' Yitzchok Sender**

- A. Does the Haggadah have any structure? It seems very disconnected!
- B. The Pasuk of “...והגדת לבנך...” sets the structure of the Seder that we have

II. **The Missing Fifth? - R' Jonathan Sacks Pesach Haggadah**

- A. There are a lot of fours at the Seder (Questions, Kosos, Leshonos Geulah, Sons, Pesukim of Arami Oved Avi)
- B. Perhaps there are really sets of five?
- C. All of the “fives” connect to the idea that we are not yet fully redeemed

III. **Four Kosos and the Sar HaMashkim – הגדה כמוצא שלל רב**

- A. What is the connection between Four Kosos and the Sar HaMashkim?
- B. Focus on the words in the dream!

IV. **אמר רבי אלעזר בן עזריה. Pesach, Sefiras HaOmer, and Shavuot: Rabbi D. Shapiro**

- A. Why do we mention the daily Mitzvah of Zechiras Yetzias Mitzrayim?
- B. Incredible Hulk Ride Vort – The experience “shoots” you into the rest of the year

V. **מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו. An Exalted Evening: R' Menachem Genack**

- A. מתחיל בגנות ומסיים בשבח - Machlokes Rav and Shmuel
- B. Machlokes Rav and Shmuel regarding Hefker Avadim

VI. **הגדת חזון לימים. נגם את הגוי אשר יעב' די דן אנ' כי**

- A. Question – Why did the Egyptians deserve to be punished? Wasn't there a promise made?
- B. Rambam – Personal vs. Communal Responsibility
 - 1. How would the promise have come true?
- C. R' Yosef Salant – They made the work harder than they needed to
 - 1. Connection to the Miracle of the Staff and the Snake

VII. **Halacha: Saying Hallel on Pesach Night in Shul?**

VIII. **הגדה הלקח והלבוב. אחד מי ידע**

- A. What is the “pshat” behind this Pizmon?
- B. It's all about word association!

והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי
ממצרים (שמות יג, ח).

And you shall tell your son on that day saying: 'It is because of
this that Hashem acted on my behalf when I left Egypt.'

The order is dictated within the words of this *pasuk*, as follows:

והגדת — And you shall relate

We are obligated to relate the story of the Exodus to others as well as to ourselves. Thus, we have here, spelled out for us, the beginning sections of the Haggadah; from עבדים היינו to ברוך המקום.

- The paragraph of עבדים היינו contains the directive for everyone, even the most learned among us, to relate the story, אפילו כלנו חכמים, even if we were all wise men.
- The following section, מעשה ברבי אלעזר זכור, a story with Rabbi Eliezer, serves as proof that all are obligated in the mitzvah — even the greatest scholars.
- אמר רבי אלעזר בן עזריה points out the difference between the mitzvah of זכירה, remembering, and the mitzvah of סיפור, telling over. On Pesach night we have to elaborate on the story of the Exodus, and not merely "make mention" of it, as on all other nights of the year.

לבנך — To your child

To each child on his own level alludes to the section of: כנגד ד' בני דברה תורה.

ביום ההוא — On that day

This alludes to the section of יכול מראש חדש. It is in this section that we pinpoint the exact time we are to recite this narrative.

לאמר — So saying

We are to relate the history of the Exodus, from its very beginning — מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו — at first our fathers were idol worshippers.

בעבור זה — It is because of this

"This" alludes to the mitzvos of the night: רבן גמליאל היה אומר ... פסח מצה ומרור.

The Commentator
Haggadah -

R' Yitzchok

Sender.

1

עשה ה' לי — That Hashem acted for me

This refers to the section of: בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים — what Hashem did for *him* personally.

בצאתי ממצרים — When I came forth out of Egypt

This alludes to the first two chapters of Hallel — הללו-יהוה and בצאת ישראל ממצרים, which speak of our going out from Egypt.

Thus, we have here, spelled out in the *pasuk*, the entire first half of the Haggadah. Its sequence and history are detailed in a precise, prescribed order.

🕒 Rav Chaim Brisker's Formula

In the *sefer Emek Brocha* by R' Aryeh Domarantzik, the author cites Rav Chaim's formula in regard to the order of the Haggadah. Rav Chaim articulates the difference between the mitzvah of *sippur* on the night of Pesach and the mitzvah of *zechirah*, remembering the Exodus each and every day of the year. In relation to the mitzvah of *zechirah*, all that is called for is merely mentioning to oneself that we left Egypt. However, in regard to the mitzvah of *sippur* on the night of Pesach, there are several major mandatory requirements:

- 1) It must be told to someone else.
- 2) It must be in the form of questions and answers.
- 3) We must detail the historical background and sequence of events leading up to the Redemption.
- 4) We must elucidate the symbolism and reasons for the *mitzvos* that serve as a commemoration of the Redemption (i.e. פסח, מצה, ומרור).

Following this formula we can simply trace the progression of the Haggadah.

- 1) The *מה נשתנה* and the *עבדים היינו* fulfill the requirement that the Haggadah be recited in a question and answer format.
- 2) The *מעשה דרבי אליעזר וכו'*, the story of the Rabbi who recited

2

der
the
of
ish
ter
nak

Rav
lah
nd
his
her
ing

der
nts
hic
bles
he's
nd
om.
om
the
the
lah
any

der
of
the
om
ure
ose
ace
ypt
ple

der
ght
lap

The Missing Fifth

"The Fours"

I. Four Questions

- מה נשפחה הלילה הזה מכל הלילות?
(1) שִׁבְכָל הַלַּיְלוֹת אָנוּ אוֹכְלִין סֶמֶץ וּמִצָּה, הַלַּיְלָה הַזֶּה – כֵּלּוּ מִצָּה!
(2) שִׁבְכָל הַלַּיְלוֹת אָנוּ אוֹכְלִין שְׂאֵר יִרְקוֹת, - הַלַּיְלָה הַזֶּה מְרוֹר!
(3) שִׁבְכָל הַלַּיְלוֹת אֵין אָנוּ מְטַבִּילִין אֶפִּילוּ פֶּעַם אַחַת, - הַלַּיְלָה הַזֶּה שְׁתֵּי פְעָמִים!
(4) שִׁבְכָל הַלַּיְלוֹת אָנוּ אוֹכְלִין בֵּין יוֹשְׁבֵין וּבֵין מְסַבִּין, - הַלַּיְלָה הַזֶּה קָלְנוּ מְסַבִּין

II. Four Sons

- (1) סָכַם מָה הוּא אוֹמֵר?
(2) רָשַׁע מָה הוּא אוֹמֵר?
(3) תָּם מָה הוּא אוֹמֵר?
(4) נְשָׂאֵינוּ יוֹדֵעַ לְשֹׂאֵל

III. Four Kosos

IV. Four Leshonos of Geulah

פרשת וארא

פרק ו

- (ב) וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני יקוק
(ג) וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי יקוק לא נודעתי להם
(ד) וגם הקמתי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען את ארץ מגריהם אשר גרו בה
(ה) וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבדים אתם ואזכר את בריתי
(ו) לכן אמר לבני ישראל אני יקוק והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים והצילתי אתכם מעבדתם וגאאתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים
(ז) ולקחתני אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים וידעתם כי אני יקוק אלהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים

V. Four Pesukim of Arami Oved Avi

פרשת כי תבוא

- (ה) וענית ואמרת לפני יקוק אלהיך ארמי אבד אבי וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב
(ו) וירעו אתנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבדה קשה
(ז) ונצעק אל יקוק אלהי אבותינו וישמע יקוק את קלנו וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו
(ח) ויוצאנו יקוק ממצרים ביד חזקה ובזרוע נטויה ובמרא גדל ובאותות ובמפתים

"The Fives"

II. Five Cups

רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ח
הלכה י

ואחר כך נוטל ידיו ומברך ברכת המזון על כוס שלישי ושותהו, ואחר כך מוזג כוס רביעי וגומר עליו את ההלל, ואומר עליו ברכת השיר והיא יהללך ה' כל מעשיך וכו', ומברך בורא פרי הגפן ואינו טועם אחר כך כלום כל הלילה חוץ מן המים, ויש לו למזוג כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול והוא מהודו לה' כי טוב עד על נהרות בבל, וכוס זה אינו חובה כמו ארבעה כוסות, ויש לו לגמור את ההלל בכל מקום שירצה אע"פ שאינו מקום סעודה +/השגת הראב"ד/ ויש לו לגמור את ההלל בכל מקום שירצה אע"פ שאינו מקום סעודה. א"א אין הדעת מקבלת כן לפי שאין כאן שם לארבעה כוסות אם אינן במקום אחד

II. Five Pesukim of Arami Oved Avi

פרשת כי תבוא

(ה) וענית ואמרת לפני יקוק אלהיך ארמי אבד אבי וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב
(ו) וירעו אתנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבדה קשה
(ז) ונצעק אל יקוק אלהי אבותינו וישמע יקוק את קלנו וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו
(ח) ויוצאנו יקוק ממצרים ביד חזקה ובזרע נטויה ובמרא גדל ובאותות ובמפתים
(ט) ויבאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת ארץ זבת חלב ודבש

III. Five Leshonos of Geulah

פרשת וארא

פרק ו

(ו) לכן אמר לבני ישראל אני יקוק והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים והצלתי אתכם מעבדתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים
(ז) ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים וידעתם כי אני יקוק אלהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים
(ח) והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אתה לאברהם ליצחק וליעקב ונתתי אתה לכם מורשה אני יקוק

III. Five Questions

רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ח

הלכה ב

מתחיל ומברך בורא פרי האדמה ולוקח ירק ומטבל אותו בחרוסת ואוכל כזית הוא וכל המסובין עמו כל אחד ואחד אין אוכל פחות מכזית, ואחר כך עוקרין השולחן מלפני קורא ההגדה לבדו, ומוזגין הכוס השני וכאן הבן שואל, ואומר הקורא מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות (1) שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת והלילה הזה שתי פעמים, (2) שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה והלילה הזה כולו מצה, (3) שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל והלילה הזה כולו צלי, (4) שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות והלילה הזה מרורים, (5) שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין בין מסובין והלילה הזה כולנו מסובין

III. Five Sons

Four Kosos and the Sar HaMashkim

פרשת וישב

ט) ויספר שר המשקים את חלמו ליוסף ויאמר לו בחלומי והנה גפן לפני
י) ובגפן שלשה שריגם והיא כפרחת עלתה נצה הבשילו אשכלתיה ענבים
יא) וכוס פרעה בידי ואקה את הענבים ואשחט אתם אל כוס פרעה ואתן את הכוס על כף פרעה
יב) ויאמר לו יוסף זה פתרנו שלשת השרגים שלשת ימים הם
יג) בעוד שלשת ימים ישא פרעה את ראשך והשיבך על כנך ונתת כוס פרעה בידו כמשפט הראשון אשר היית
משקהו

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף נה עמוד ב

דאמר רבי אלעזר: מנין שכל החלומות הולכין אחר הפה - שנאמר +בראשית מ"א+ ויהי כאשר פתר לנו כן
היה

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף נה עמוד ב

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: אין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו

הקשר בין חלום שר המשקים לארבע כוסות של גאולה

דעת רבי יהושע בן לוי, שהובאה בירושלמי (פרק "ערבי פסחים"), ולפיה
כוסות הם כנגד ד' הכוסות של פרעה שהוזכרו בפרשת וישב, בסיפור חלומות
שר המשקים ופתרונו של יוסף: "וכוס פרעה בידי ואשחט אותם אל כוס פרע
ואתן את הכוס על יד פרעה ונתת כוס פרעה בידו" - לכאורה זועקת
להסבר המניח את הדעת: איזה קשר יש בין ארבע כוסות של גאולה לס
חלומות של שר המשקים המצרי בבית האסורים?

ביאור נפלא אמר על כך הגאון רבי אליהו קלאצקין, הרב מלובלין:

המתבונן בפסוקי פרשת וישב (בראשית, פרק מ'), יבחין כי שר המשקים
בדבריו פעם אחר פעם את הביטוי "כוס פרעה", וגם זה זקוק להסבר. אך
לפני כן עלינו ליישב קושיא גדולה המתבקשת לנוכח התנהגותו של יוסף
שני שכניו לבית האסורים: מדוע את חלומות של שר המשקים הוא פותר לט
וכדברי הכתוב "בעוד שלושת ימים ישא פרעה את ראשך והשיבך אל כנך ו
כוס פרעה בידו כמשפט הראשון אשר היית משקהו", ולעומת זאת לשר הא
הוא ממציא פתרון רע, באמרו: "שלושת הסלים שלושת ימים הם, בעוד של
ימים ישא פרעה את ראשך מעליך ותלה אותך על עץ ואכל העוף את
מעליך"?

עוד יותר תתחזק הקושיא לאחר שנעיין בגמרא במסכת ברכות (נה:), שם
חז"ל מפרשה זו ממש: "מנין שכל החלומות הולכין אחר הפה? שנאמר:
כאשר פתר לנו כן היה", ואם כן למה הוציא יוסף מפיו פתרון רע, שבסו

5

◆ כמוצא שלל רב ◆

דבר אכן התממש בתלייתו של שר האופים, בשעה שיכול היה להמציא גם עבורו פתרון טוב לחלמו?

יכולנו, לכאורה, לתזק על פי מה שאמרו חז"ל (שם): "וירא שר האופים כי טוב פתרו" – מנא ידע? א"ר אלעזר: קלמד שכל אחד ואחד הראוהו חלמו ופתרון חלמו של חבירו", ואם כן יוסף לא היה יכול לשנות את הפתרון. אבל זה לא יתכן, שאם כך מניין למו"ר אלעזר מיוסף ש"כל החלומות הולכים אחר הפה", והרי לא היה תלוי במה שיפתור, אלא במה שהראו לו קודם לכן?

בעל כרחנו עלינו לומר, שעדיין היה הדבר תלוי בפתרון הפותר, כדרך הכתוב (עמוס ג): "כי לא יעשה ה' א-לוקים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים", ואחר שמפרסם הנביא ומודיע הדבר, הרי הוא אחר גזר דין, שאינו נקרע, וקודם הגדת הפתרון הוא כקודם גזר דין, שעשוי להיקרע ולהיבטל, ואם כן היה ביד יוסף לפתור טוב גם לשר האופים, ולמה פתרו לו באופן רע?

אלא – יבוארו הדברים על פי דברי הגמרא (שם): "אין מראים לו לאדם אלא מהרהורי ליבו", והתבאר שם שגם מה שהראו מלמעלה בחלום לשרי האופים והמשקים, היה לכל אחד מהרהורי ליבו.

ומשום כך, כאשר שמע יוסף את שר המשקים מספר על חלמו: "והנה גפן לפני... וכוס פרעה בידו ואקה את הענבים ואשחט אותם אל כוס פרעה ואתן את הכוס על כף פרעה" – הבחין יוסף כיצד תשוקתו וגעגועיו היו שיהיה מקורב לאדונו כבתחילה, ששוב יוכל לתת כוס פרעה בידו, עד שמרוב חביבות ותשוקה לשרתו – כפל ושילש: "וכוס פרעה בידו", "ואשחט אותם אל כוס פרעה", "ואתן את הכוס על יד פרעה", כאילו כדי להמחיש עד כמה הוא משתוקק לתת שוב את הכוס ביד פרעה ולשרתו.

נימת דברים שונה לחלוטין התבטאה בדברי שר האופים: "אף אני בחלומי והנה שלושה סלי חרי על ראשי ובסל העליון מכל מאכל פרעה מעשה אופה, והעוף אוכל אותם מן הסל מעל ראשי". עלה מכאן שעניו אינן נשואות לשרת את המלך, כי אם למאכלים, למעשה האופה, עד שלא שם את ליבו כלל לשמור עליהם מפני העוף המנקר בהם בפיו... לא די שכמיהתו לא היתה לשרת את המלך, אלא רק למישרה ולמאכלים, אלא שעל הזלזול בעבודתו היה ראוי לעונש, כדין מורד במלכות וכמזלזל בכבודו!

ברור, אם כן, למה לשר המשקים פתרו יוסף שישוב למקומו הראשון: מן הדין

6

משוב, משום
להתחלק.

מכל
זאתי אותה
פרש שלגבי
הת שנאמרו

דברים וש"ע

הלה

ולפיה ד'
לומו של
פרעהו
קת היא
ליפור

כופל
עוד
בלפי
שובה,
נתת
אופים
שלושת
בשרך

כמדו
יהי
של

◆ כמוצא שלל רב ◆

היה שמי שכה משתוקק לשרת את המלך - יזכה בכך. מאידך, מובן למה פתר לשר האופים שיקבל את עונשו. כך נאה וכך יאה!

עתה נבין באופן נפלא את הקשר של כל זה לארבע הכוסות של ליל הסדר, שכן גם אנו בלילה גדול זה מודים להקב"ה על שהוציא את אבותינו ממצרים ומתחננים ומבקשים שיוציאנו גם מן הגלות ומבור השבי שבו אנו נמצאים כיום. עלינו לצפות ולייחל לגאולה העתידה - רק בכדי שנוכל להיות עבדי ה', שומרי מצוותיו ותורתו, ליהנות מזיו השכינה על ידי הדבקות בדרכיו ובתורתו - ולא למען התועלת החומרית והגופנית שבגאולה.

ועל כן ארבע כוסות של גאולה הם כנגד ארבע הכוסות של שר המשקים, אותו עבד שגם בשבתו במעמקי בית האסורים, כל שאיפותיו להיחלץ מכלאו היו רק כדי להיות שוב מקורב לאדונו ולשרתו - ורק בזכות השתוקקות זאת יצא מאפילה לאורה!

"חיבת הקודש" - חלק הררוש

למה דוקא ארבע כוסות יין?

רבים תמהו: למה תיקנו חכמים דוקא ארבע כוסות של יין, והרי העיקר הוא שיהיה במספר ארבע - כנגד ארבע לשונות גאולה, ואם כן יכלו חז"ל לתקן שיאכלו ארבע מצות, ארבעה תפוחים או ארבעה אגוזים וכו', ומה גם שלאנשים רבים קשה לשתות יין, ולכן עדיף היה להניח ארבעה אגוזים, ואז הכל ישאלו מה נשתנה - למה מניחים ארבעה אגוזים, ונשיב להם שזה כנגד ארבע לשונות של גאולה?

וביאר הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך, ראש ישיבת "קול תורה", שארבע לשונות של גאולה אינו סתם מספר בעלמא ואין זו סתם כפילות של לשונות, אלא אלו ארבעה סוגים שונים של הצלה שכל אחד מהם גדול מחבירו: קודם "והוצאתי", אחר כך "והצלת" - ובהצלה זו יש תוספת שמחה, ואחר כך "וגאלתי" - שיש בה תוספת שמחה על שהקב"ה הרחיק אותנו מהם, עד "ולקחת" - שזכינו שהקב"ה לקח אותנו, ולעתיד לבוא, כשנזכה לגאולה השלימה, נגיע לתוספת כוס חמישי.

לאור זאת, נבין היטב מדוע תיקנו כנגד ארבע לשונות גאולה לשתות ארבע

7

פס"ט, ספרית תורת ושלמות

רב"ד שלמה

ד'תשס"ג 31

רמב"ם, הלכות ח
הלכה ד
וצריך להתחיל
הפרשה, וכל המו

למען הזכיר וגו' - וכמו שהאב מספר לבנו מעשה שיש בו מוסר, והספיר ארוך כדי שעתה
ובכל יום מזכיר ברצונו כל כל הסיפור, ובכל שנה חוזר ומספר מחדש כדי שיעשה שורש
בלבבו; כך מצוה לעשות ספיר ארוך בזה הלילה, ובכל יום סגי בזכירה לבד.

There is a reciprocal, mutually reinforcing, relationship between the daily *mitzvah* of *zechirah* and the once-a-year *mitzvah* of *sippur*. As Rabbi Yitzchak Twersky ז"ל, the Rav's son-in-law and devoted disciple, formulated it: the daily *zechirah* provides a substratum and a context which gives greater meaning to the annual performance of *sippur*. On the other hand, the cursory mention that satisfies the halachic requirement for *zechirah* would become stale and hollow without the periodic infusion of the detailed and passionate¹³ narrative required on the night of the fifteenth of Nisan.¹⁴

Torah in the
sted that the

ברוך המקום ברוך
דברה תורה.....
in to cite and
the Ritva had

ז"ל ל ברוך המקום
בעניינם שנאמרו

K.

משלי - פרק ט, פסוק ט

תן לחכם ויחכם עוד....

רלב"ג

תן לחכם - דבר חכמה - ויחכם עוד בה... יוסיף עליו להשלים החקירה בה....

two mitzot of
tion to the
passage in the

¹³ This is implicit in the halachic demand:

משנה פסחים קמ"ז:

בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים....

רמב"ם, הלכות חמ"ז ומצה - פרק ו, הלכה ו

בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים....

the pesukim is

הלכה א : מצוה
בדברים שאירעו
edition of the

¹⁴ Rabbi Twersky ז"ל suggested two analogies:

a) The relationship of the formal, periodic, *mitzvah* of *ve-samachta be-chagecha* to the ongoing expectation that a Jew will live each day with a sense of *simchah* which derives - generally - from our abiding awareness of the *Ribono shel Olam's* immanence in our lives, and - specifically - from the *simchah shel mitzvah* which we should experience regularly. It would be unrealistic to reach for a state of *u-s'machtem lifnei Hashem* on Yom Tov if we did not have the continuous substratum of *simchah*; conversely, the intense, focused, experience of *simchat Yom Tov* enriches our year-round state of *simchah*.

the same idea in
who lived in

ז"ל ל ברוך שנתן
ארבעה בנים, מר
ואה"כ דודיש עכ"

b) The relationship of the once-a-year observance of Tish'ah be'Av to the halachic requirement for year-round mourning for the loss of the *beit ha-mikdash*.

(יעניי ש"ש אה"ה כל"א סע"ה ג' יס"ח תה"ס.)

מתחלה שובדי עבודה זרה הם אבות
The Mishnah (*Pesahim* 116a) sets forth an obligation to begin the *supur Yezilat Mizrayim* by recounting our degradation

and then proceeding with our praise. Shmuel says that "degradation" refers to *Avadim hayinu*, the mentioning of our servitude to Pharaoh. Rav says it refers to *Mi-tehillah ovedei avodah zarah*, the fact that our ancestors were idol worshippers.

The dispute between Rav and Shmuel might be understood as follows. There are two aspects of slavery, the physical and the spiritual. In approaching the shameful aspects of slavery, Rav emphasizes the spiritual degradation of the enslaved Jews. Shmuel, however, emphasizes the physical degradation of the Jews that resulted from bondage. Thus, Rav and Shmuel are each focusing on one of the two dimensions of slavery.

This dispute between Rav and Shmuel is consistent with another dispute between them. The Talmud (*Gittin* 38-39) discusses the issue of a Jew who is "*mafkir*" his slave - a master who relinquishes his ownership of a slave. According to Rav, although the master no longer owns the slave, he must still provide the slave with a *get shihrur*, a formal "document of freedom." The opinion of Shmuel, however, is that a master who relinquishes ownership of a slave is not obligated to write and give a "document of freedom," since the slave becomes free by virtue of the master's relinquishing ownership.

This dispute can be understood as follows. There are two elements with respect to the status of a Canaanite slave. First, a slave is the property and monetary asset of the master - *kinyan mamon*. Another dimension of the slavery is the diminished personal status of the slave (e.g., he cannot marry and is not fully obligated in *mitzvot*; this is known as *kinyan issur*).

Rav considers the diminished personal status, the *kinyan issur*, as the primary dimension of slavery. Therefore, even if the *kinyan mamon* aspect, the fact that he is the property of his master, has been removed, the slave still needs a *get shihrur* because the ties to his master still manifest themselves by his diminished personal status. However, Shmuel holds that the primary aspect of slavery is that he is owned by his master, *kinyan mamon*; the personal status of the slave, *kinyan issur*, is contingent on that. Therefore, if the *kinyan mamon*, the monetary ownership, is eliminated, the slave automatically goes completely free and his personal status is elevated to that of a free man.

An Exalted

Evening:

R' Menachem

Genack

9

שֵׁנָאמַר: וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־כָּל־הָעָם. כֹּה אָמַר יי אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, בְּעֶבֶר
הִנְהָר יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם, תָּרַח אָבִי אֲבָרָהָם וְאָבִי נַחֲוֹר, וַיַּעֲבֹדוּ
אֱלֹהִים אֲחֵרִים: וְאָקַח אֶת־אֲבִיכֶם אֶת־אֲבָרָהָם מֵעֶבֶר הִנְהָר, וְאוֹלָךְ
אוֹתוֹ בְּכָל־אֶרֶץ כְּנָעַן. וְאָרְבָּה אֶת־זַרְעוֹ, וְאָתַן לוֹ אֶת־יִצְחָק: וְאָתַן לְיִצְחָק
אֶת־יַעֲקֹב וְאֶת־עֵשָׂו. וְאָתַן לְעֵשָׂו אֶת־הַר שְׁעִיר, לְרִשְׁתָּהּ אוֹתוֹ. וַיַּעֲקֹב
וּבְנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם: (יהושע כ"ד, ב-ד)

Thus, Rav emphasizes the spiritual dimension of slavery, *Mi-relillah oradei avudah zarah*, representing the diminished personal status, whereas Shmuel emphasizes the physical dimension of the enslavement in Egypt, *Avadim hayimu*, representing the monetary ownership. (Reshimot)

In the ancient world, other nations usually explained their origins as the product of a love affair between a god and a human; these nations or peoples viewed themselves as descendants of gods, princes, and kings. This is not the story of Judaism. On the night of *Pesah*, the night of the election of Israel as a covenantal nation, we say that our election is not because we have distinguished ourselves. "At first, our ancestors were idolaters," we declare, and we would have remained idolaters and pagans had not God "brought us close to His service."

We are of humble origin. Our ancestors were simple idol worshippers. The fact that we are the people who brought to the world monotheism, a new morality, and a new set of spiritual values, is not due to our efforts or to our greatness. God came to us and invited us to join Him; the initiative belonged to Him. Our greatness came because of a special act of grace on the part of the Almighty. He could have elected any of the seventy nations but, as an act of *hesed*, He chose us. We did not display the characteristics that would have qualified us for the honor of being selected as God's people, the *am nivhar*, a covenantal community. We are undeserving and unworthy. Our Torah is very much concerned with gratitude. Therefore, on *Pesah* night, even before we begin to tell the story of the Exodus, we express our indebtedness to the Almighty. We are indebted not only for the miracles, which happened later, but also for the very fact that He called us into His service.

(Festival of Freedom)

It was the *Makom* who brought us close to His service and not the *Kadosh Barukh Hu*, because the *Kadosh Barukh Hu* would not have touched Terah and raised idol worshippers to the level of a kingdom of priests

10

order to fulfill what He had pledged to our father Avraham in a covenant, as it is written: "He said to Avram, Your descendants will surely sojourn in a land that is not their own, and they will be enslaved and afflicted for four hundred years; however, I will punish the nation that enslaved them, and afterwards they shall leave with great wealth."

א 300
 1150
 -סניס
 R'
 Yonasan

Sacks

CHAZON L'YOMIM

the servitude to two hundred ten years.

וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי
**I WILL PUNISH THE NATION
 THAT ENSLAVED THEM**

The predestination of Klal Yisrael's enslavement presents a fundamental philosophical dilemma: how could HaKadosh Baruch Hu punish the Mitzrim for their actions, if they were merely fulfilling the predetermined prophecy?

The Rambam (Hil. Teshuvah 6:5) addresses this quandary by distinguishing between the fate of a collective nation and the fate of an individual. Although the collective nation of Mitzrayim was indeed destined to enslave Klal Yisrael, each individual Mitzri retained the personal prerogative to desist from this vile behavior. This explanation may be analogized to the Torah's promise of poverty. Although the Torah guarantees the eternal existence of poverty in the world, no particular individual is necessarily

destined to be poor.

The Ra'avad argues that the Mitzrim deserved punishment because they were evil in their own right, even prior to their enslavement of Klal Yisrael. Hence, they could not be considered innocent victims of a predestined prophecy. Moreover, even if the Mitzrim were destined to enslave Bnei Yisrael, the Mitzrim volitionally added to the severity of the slavery. By torturing and tormenting the Jews, the Mitzrim went above and beyond the demands of the prophecy, and therefore deserved punishment for their unnecessary intensification.

The Ramban (Bereishis 15:14) follows a similar line of reasoning, noting the gratuitous atrocities performed by the Mitzrim, including the throwing of baby boys into the Nile and the attempted genocide.

R' Yosef Salant explains that this idea is evident in Ahron's transformation of his staff into a snake. R' Salant notes that the damage inflicted by a staff is purely

מכסים את המצות, מגביהים את הכוס ואומרים:

וְהִיא שְׁעִמְדָּה לְאַבוֹתֵינוּ וְלָנוּ, שְׁלֵא אֶחָד
 בְּלֶבֶד עָמַד עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵינוּ, אֶלֶּא שְׁבָכֵל
 הָיָה וְדוֹר עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵינוּ, וְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ
 הוּא מְצִילֵנוּ, מִיָּדָם.

מניחים את הכוס וחוזרים ומגלים את המצות.

CHAZON LYOMIM

a function of the individual wielding the staff: one who swings with power will inflict great harm, while one who swings lightly will cause minimal damage. The staff itself, however, exercises no independent volition to increase or decrease the impact of the swing. In a similar manner, HaKadosh Baruch Hu had intended for Mitzrayim to serve as His "staff," inflicting only the degree of pain that He had originally ordained. The Mitzrim, however, assumed the role of a "snake," independently adding to the preordained suffering of Bnei Yisrael through gratuitous acts of cruelty and hatred. They therefore warranted punishment for their excessive execution of HaKadosh Baruch Hu's plan.

R' Salant's analogy may be evident in Hilchos Nezikin itself. The Gemarah (Sanhedrin 78a) distinguishes between one who damages his fellow with a staff and one who damages with a snake. While a person who kills another through the swing of a staff is deemed a

murderer, a person who merely holds a snake in front of another, inciting the snake to emit its deadly venom, is not considered a murderer – rather, only the snake is put to death. The staff is considered a mere extension of its wielder, while the snake is perceived as an independent agent that bears culpability for its actions. In transforming the staff to a snake, HaKadosh Baruch Hu hinted that Mitzrayim had assumed the independent role of the snake, as opposed to obediently adhering to His preordained plan.

In explanation of the phrase "Dan Anochi," R' Chaim Soloveitchik cites the halacha (C.M. 176) that a business partner is not obligated to redeem his fellow partner from captivity, even if the partner's captivity is a direct result of their partnership. R' Chaim explains, however, that this exemption applies only to business partnerships, since such partnerships are limited solely to financial matters. By contrast, the partnership between Bnei

הלבוב הגדה של פסח הלקח ריב

אחד מי יודע

ח"ו על איסור הרהור הלב, ולמה את זה כן מבינים. רק שזה סימן שהכל תלוי במקום ששם קשורה מחשבתו של האדם, שאם האדם מקושר להקב"ה וכל מחשבותיו ורעיונותיו הם מקושרים לעבודת הבורא ולשויתו ה' לנגדי תמיד, אז מיד בראותו תכלת הוא נזכר ע"י ראיית התכלת בכסא הכבוד והקב"ה, שהרי כל מחשבותיו הם לקשר אותו ליראת שמים

מסיימים את הסדר בפזמון אחד מי יודע, ושמעתי ביאור בזה, ונקדים דברי אאמ"ו זללה"ה באחד ששאלו על מה שאמרו חז"ל תכלת דומה לים וכו', וכי בשביל שרואה בעיניו הצבע של תכלת יזכור את הכסא הכבוד והקב"ה. ואמר לו אאמ"ו זללה"ה שחז"ל (ע"ז כ:) אסרו להסתכל בבגדי צבעונים, וזה דבר שכל אחד מבין שבראיית בגדי צבעונים יעבור

לידי הכרה ברורה של אנכי ה"א. ובסוף הסדר מנסים את האדם לראות אם הגיע לידי דרגא זו שכל רעיונותיו כולם מקושרים לבורא ית'. וכמו ילדים שיש להם משחק, שאחד אומר איזה דבר, והשני אומר מה שדבר זה מזכירו, וכן הלאה, כך בסוף ליל הסדר מנסים את האדם שאומרים לו אחד, ושואלים אותו מה מזכיר לו המושג אחד, והתשובה היא אחד אלקינו שבשמים ובארץ, כי ע"י

ולהשי"ת, אבל אם ח"ו להיפך שהאדם הוא מגושם וכל כולו מסובב בגשמיות, אז בראותו דבר מגושם הרי מיד המחשבה שלו מזכירה לו את הדברים הקשורים אל הדבר שהוא רואה. ע"כ דברי אאמ"ו זללה"ה. ועד"ו ביאר הגאון הרב אברהם גורביץ שליט"א ענין האחד מי יודע, כי בליל הסדר צריך האדם לטהר רעיונותיו שיהיה כל כולו מקושר להשי"ת, ולזכך עצמו על ידי הסיפור יציאת מצרים לבוא

תכלית של הסיפור, שהגיעו לידי קבלת עומ"ש. ולכן אין אומרים בליל פסח קריאת שמע בשלימות רק פרשה ראשונה, אף כי טעם הפשוט הוא מחמת שהוא ליל שמורים, רק יש בזה עוד טעם, שעצם יציאת מצרים הוא קריאת שמע, דהיינו שע"י הסיפור באים לידי כך שכל האדם הוא מגיד אחדות הבורא. ואולי י"ל שאמירת פרשה ראשונה אינו מדין קריאת שמע שעל המטה, אלא הוא ענין חיתום ליל הסדר, קבלת עומ"ש, שזהו תכלית סיפור יציאת מצרים.

סיפור יציאת מצרים בא האדם לידי אנכי ה"א, ולידיעת אחדות הבורא שהוא אחד יחיד ומיוחד. בליל פסח רוצים שהאדם יטהר רעיונותיו ויהי בדרגא זו כי האחד מזכיר רק הבורא עולם.

תכלית ליל הסדר הוא אחד מי יודע, לידע שאחד אלקינו בשמים ובארץ, תכלית היציאת מצרים הוא לבוא לידי קריאת שמע, כמו שאומרים שבאו תלמידיהם ואמרו רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית, כי בזה גמרו

Saying Hallel in Shul on Pesach Night

טור אורח חיים הלכות פסח סימן תעג

בענין ברכת ההלל איכא פלוגתא דרבוותא ריצב"א היה מברך עליו ב"פ אחת קודם אכילה ואחת אחר אכילה וכן היה נוהג ה"ר מאיר מרוטנבורק וכ"כ רב האי ורב צמח ורב עמרם אבל הרי"ף גיאת ואבי העזרי כתבו שאין לברך עליו כלל לפי שחולקים אותו לשנים לפני הסעודה ולאחריה וא"כ האיך יברכו כיון שפוסקים באמצע וכן היה נוהג א"א הרא"ש ז"ל וכן ראוי לעשות בכל דבר שיש ספק בברכתו שאין לברך דברכות אינן מעכבות ויש מקומות שנוהגין לקרות ההלל בב"ה בציבור כדי שלא יצטרכו לברך עליו בשעת ההגדה ומה טוב ומה נעים ההיא מנהגא

ביאור הגר"א אורח חיים סימן תפז סעיף ד

וכ"ז כו'. כי לא נתקן לבקיאים כמ"ש בתוספתא פ' בתרא דפסחים בני העיר שאין להם מי שיקרא את ההלל הולכין לבה"כ וקורין פרק ראשון והולכין ואוכלין ושותין וחוזרין ובאין וגומרים את כולו ואם א"א להם כן גומרין את כולו וכן משמע בירושלמי הנ"ל שם ושם אם שמעה בבה"כ יצא כו

בית הבחירה למאירי מסכת פסחים דף קיז עמוד ב

והוא שהיה מנהגם לקרוא את ההלל בבית הכנסת מבעוד יום זכר להלל שבעזרה שהיו אומרים בשעת שחיטת פסחים

שולחן ערוך אורח חיים הלכות פסח סימן תפז סעיף ד

בליל ראשון של פסח גומרין ההלל בצבור בנעימה בכרכה תחלה וסוף, וכן בליל שני של שני ימים טובים של גליות. הגה: וכל זה אין אנו נוהגים כן, כי אין אנו אומרים בלילה בבית הכנסת ההלל כלל

שו"ת משיב דבר חלק א סימן יג

ומש"ה המנהג שלא לומר הלל בליל פסח כדי שלא להקדים לפני מצה, דזמנו העיקרי אחר אכילת פסח והדברים עתיקים ומפורשים במ"א

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ב סימן צד

באחד שאינו נוהג לומר הלל בביהכ"נ בלילי פסחים ונמצא בביהכ"נ שאומרין הלל איך יתנהג מע"כ ידידי מהר"ר יצחק שליט"א

הנוהגים בשיטת הגר"א אומרים הלל בביהכ"נ בלילי פסחים ולכן אף שביהכ"נ הוא של נוסח אשכנז אומרים הלל שמסתמא היו שם מהבע"ב שנוהגין כהגר"א, וממילא אסור לשנות לומר להם שלא יאמרו וכן אסור ממילא לצאת דכיון שנהגו כן שם גם מי שאינו נוהג לומר הלל כיון שעשה מתפלל בביהכ"נ זה אסור לשנות מפני המחלוקת, ואם יצא בשביל זה הרי נמי איכא טעם דאסור מפני המחלוקת כיון שהכל יבינו שיצא משום שחולק עליהם. אבל אין לו לברך כי זהו בצנעא דלא ניכר כ"כ אם מברך או לא. ואם היה באופן שיהיה ניכר שלא בירך נראה שצריך גם לברך, וראיה מפסחים דף ק"ו באמרו לו לר' אשי ליקדיש לן מר קידושא רבה אמר בפה"ג ואגיד ביה ופי' רשב"ם האריך בו לדעת אם יסרהב אחד מהם לשתות יבין דבפה"ג רגילין לומר ותו לא שאל"כ היה אומר להם קידוש גדול של לילה כמנהגם, הרי מפורש שאף שמנהגו שלא לקדש קידוש הלילה ביום מ"מ כיון שבעיר ההוא היו נוהגין לקדש היה מקדש ולא היה חושש לברכה לבטלה, א"כ כ"ש בהלל דלילי פסחים שאיתא זה בירושלמי ובמס' סופרים שהביאו התוס' פסחים דף ק"ד והטור ס"ס תע"ג כתב מה טוב ומה נעים ההיא מנהגא והמחבר פסק כן שודאי אין להחשיב זה במקום שנהגו כמותם כספק ברכה לאסור אף לאלו שאין נוהגין כן אם נמצאו שם ולכן אם הוא הש"צ צריך גם לברך וכן אף אם אינו ש"צ אם הוא באופן שיהיה ניכר צריך לברך. ידידו